

Микола МАЗЯР

Українському кіно- БУТИ!

актуально!

Роздуми після II (VIII)
з'їзду Спілки
кінематографістів
України

Останнім часом у пресі з'являються шокуючі публікації про крах, а то й загибель українського кіно. Чи обгрунтовані вони?

Аксіомою є те, що у цивілізованих країнах національне екранне мистецтво, як складова духовного життя і культурного надбання народу, підтримується державою і суспільством. І так хочеться, щоб це повною мірою стосувалося і нашої держави. Адже Україна завжди належала до впливових кінематографічних країн. У всьому світі знають українське поетичне кіно, Київську школу науково-популярного кіно, досягнення наших аніматорів. До того ж, є технічні умови незалежної кіноіндустрії - від виробництва кіноплівки до якісного тиражування.

Перебуваючи на II (VIII) з'їзді Спілки кінематографістів України, думкою повертався до пам'ятного V з'їзду (1986). Тоді боротьба з командно-адміністративною системою, гаряче бажання митців звільнитися від будь-якого контролю над творчістю, пошуки нової моделі організації кіносправи привели до прийняття "базової моделі перебудови радянського кінематографа". Модель ґрунтувалась на прийнятих у всьому світі принципах існування кіноіндустрії в ринкових умовах. Кіномитці одержали бажану свободу в творчості, господарській діяльності. Запрацювали незалежні студії і кінопрокатні організації. Збільшилося виробництво фільмів.

Здавалося б, такий початок мав привести до розвитку вітчизняного кіно. Марні надії. Кінофільм - це товар, за ринкових умов він має знайти свого глядача. Звичайно, якщо фільм конкурентноздатний і якщо функціонує нормальний ци-

- численні реорганізації - біда нашого кіно
- продюсерська система як гарант виживання
- кроки до самозахисту (законодавчий, підприємницький)
- збереження національного кінематографа - проблема загальноєвропейська.

вілізований кіноринок. На жаль, у нас замість зруйнованої єдиної державної системи кінематографії не сформувалася концептуально нова, пристосована до ринкових умов система кінематографічної індустрії.

Саме в цьому - головна причина кризового стану галузі кіно. Бо тільки в системі, учасники якої дотримуються певних "правил гри", можна змінити ситуацію на краще. Раніше це була, хоч і недостатньо ефективна, командно-адміністративна, але система кінематографічної індустрії. Сьогодні можливості держави надто обмежені, аби фінансово підтримати національну кінематографію. З іншого боку, кінематографістам не вистачає досвіду роботи в нових умовах. Бракує і єдиної позиції у відстоюванні корпоративних інтересів. Дискусія на з'їзді засвідчила, що далеко не всі зрозуміли: працювати доводиться у зовсім інших умовах, умовах жорсткої конкуренції з іноземною кінопродукцією, з телебаченням і відео.

Бурхливий розвиток телебачення і відео докорінно змінив ситуацію в екранних мистецтвах. Телебачення, з одного боку, надає мистецтву кіно нові можливості, а з іншого - відбирає глядача. Цей процес відбувається в усіх кінематографіях, але в Україні, де відносини кіно і телебачення нерегуль-

овані, останнє значною мірою спричинило його кризовий стан.

Вітчизняний кіно- і телеринок виявився відкритим. Кіно- і телеекрани України на 95 відсотків заповнені дешевими в усіх вимірах, переважно американськими фільмами, які часто несуть глядачеві бездуховність, бруд, насильство, жорстокість, порнографію в найбрутальніших її проявах. Важко оцінити моральні втрати нашого суспільства від цього. Вже йдеться про основи моральної природи людини, особливо юної. Крім цього, з України вивозяться значні кошти, які могли б використовуватися на підтримку вітчизняної кінематографії. Величезних масштабів набрало теле- і відеопіратство, порушуються права авторів і власників фільмів.

Бідою кінематографії стали численні реорганізації протягом останнього десятиріччя. Кожна з них крок за кроком погіршувала стан кіногалузі. 1991 року кінопрокат і кіномережа були передані до комунальної власності і в силу цього втрачено державний вплив на стан справ на місцях. Пішла стихійна приватизація кінотеатрів, розбазарювання фільмофонду. Ясна річ, сьогодні вже не потрібна така кількість кінотеатрів. Але чому кошти від їх продажу не йдуть на підтримку кіно? Більшість кінотеатрів збудована на банківські позики, за які розраховувалися прибутками від кінопоказу.

Ще 6-7 років тому на п'яти державних кіностудіях знімалося до 50

повнометражних ігрових, 12 анімаційних і до 500 короткометражних фільмів. Розгалужена кіномережа у 22,5 тисячі кіноустановок повністю задовольняла потреби населення. Щорічні валові надходження від кінопоказу складали близько 200 мільйонів карбованців, половина з яких надходила до місцевих бюджетів як чистий прибуток, решта - витрачалася на утримання галузі і виробництво нових фільмів. Сьогодні порівняно з 1990 роком виробництво фільмів скоротилося в 10 разів, а чисельність кіноустановок - на одну третину. Якщо шість років тому кожен житель України відвідував кінотеатр 10 разів на рік, то 1996 року - 0,4 рази. В результаті одна з найприбутковіших галузей перетворилася на збиткову.

Зі свідомості громадян зникає поняття "рідне кіно". Кіно, як вид мистецтва і дозвілля в Україні, звичайно, буде присутнє. Інша справа, яким воно буде і що принесе громадянам України. Зараз же, залишений без державної підтримки, звичної системи організації роботи і джерел фінансування, законодавчо не захищений, національний кінематограф опинився за межею виживання.

Чи є вихід?

Відомо, що кіно здатне не тільки задовольняти духовні та естетичні потреби, а й приносити прибутки. Фільм - товар, який в цивілізованих умовах реалізації може повернути те, що витрачене на його виробництво - в кінопрокаті, на телебаченні, у відеомережі, інших ринках збуту. На жаль, в Україні ще не сформувалася сучасна система вільного кіноринку й одна з основних його складових - інститут продюсерів. Саме продюсерська система у більшості розвинених кінематографій є тою рушійною силою, яка здатна забезпечити взаємодію, взаємозв'язок і функціонування усіх складових кінематографії. Ринкова інфраструктура стихійно вже формується - діють окремі недержавні продюсерські, виробничі й дистриб'юторські структури. На цьому етапі, враховуючи стан справ у кіно, для становлення національної продюсерської системи потрібна державна протекціоністська політика щодо вітчизняних продюсерів.

Виживання і розвиток національного кіномистецтва залежать від інвестицій у кіноіндустрію. Держава не може взяти на себе фінансування цієї галузі (власне, в СРСР виробництво фільмів також фінансувалося не з бюджету, а за рахунок прибутків від кінопоказу). Щоб сьогодні випускати стільки фільмів, як у 80-х роках, потрібно 60 мільйонів гривень. А практично єдиним джерелом підтримки українського кіновиробника залишається бюджетне фінансування (5,5 мільйонів гривень на 1997 рік). Чи існують інші джерела? Світовий кінематограф активно використовує для цього комерційний капітал. Кіно - дуже ризикована галузь для інвестування, але, в разі успіху, воно здатне принести великі прибутки. Кіно вимагає довгострокових інвестицій (періоди виробництва і реалізації - від одного до півтора року), а тому кількість фільмів, що випускається, залежить не стільки від таланту і бажання митців, скільки від економічної кон'юнктури, інфляційних процесів, банківських ставок і наявності кредиту.

Отже, чекати інвестицій від комерційного капіталу за наших умов нереально. Це можливо, якщо надати податкові пільги інвесторам, звільнивши від оподаткування на 3-5 років ту частину прибутку, яку інвестор вкладає у виробництво чи розповсюдження національних фільмів, у розвиток матеріально-технічної бази кінематографії.

Коротше кажучи, держава має чимось поступитися на певний час, створивши сприятливі умови для інвестицій у кіногалузь, аби знову поставити її на ноги. Використовуючи вільні джерела фінансування, кіновиробництво досягне рівня економічної рентабельності й надалі забезпечить поповнення бюджету держави за рахунок власного прибутку.

Кінофільм, реалізований на первинному ринку (в кінотеатрах), може повернути тільки до 30 відсотків витрат. У всьому світі основний прибуток він отримує на вторинному ринку реалізації (телебачення і відео). Це за умови, що держава законодавчо встановлює рівновагу між цими екранними мистецтвами. В багатьох країнах діють закони, за якими телевізійні

компанії, що використовують твори кіно (національні чи зарубіжні), окрім плати за право показу, вкладають кошти у виробництво нових кінофільмів. Від кожної проданої чи наданої напрокат відеокасети із фільмом ідуть відрахування до фонду підтримки національного кіномистецтва. Найбільш розвиненою і ефективною є система відносин кіно і телебачення Франції, де телепрограми, окрім плати за право показу, сплачують податок на товарообіг для підтримки національного кінематографа і, крім цього, надають 3 відсотки коштів на виробництво вітчизняних фільмів. В Україні єдиним регулятором в цьому питанні є Закон України "Про телебачення і радіомовлення". Його 8 стаття передбачає, що "не менше 50 відсотків від загального обсягу мовлення... мають становити передачі (фільми), виготовлені безпосередньо даною телеорганізацією або іншими юридичними особами, які діють в Україні". Ця стаття або не дотримується, або ж виконується шляхом неякісного дублювання українською мовою дешевих зарубіжних фільмів і телепрограм.

Міжнародна практика і власний негативний досвід підказують, що національний культурний простір потребує державного захисту.

Після розпаду державної системи кінематографії в Україні з'явилося багато комерційних структур (кіно-, теле-, відеостудій, телекомпаній), які займаються кінематографічною діяльністю. Поширюється незаконне придбання і реалізація кіновідеопродукції. Внаслідок цього держава втрачає не лише контроль над культурним простором, а й значні кошти. Потрібно домогтися ліцензування окремих видів кінематографічної діяльності в Україні, яке захистить вітчизняний кіноринок від зарубіжної продукції низької художньої якості, дозволить спрямувати значні кошти на підтримку національної кінематографії. Кожен суб'єкт кінематографії, який бажає працювати в Україні, має довести свою технічну і культурну спроможність діяти як заклад культури в правовому полі України саме через ліцензування.

Інші джерела підтримки вітчизняного кіно - кошти від привати-

зації об'єктів кінематографії, приватні кошти громадян, спонсорські і благодійні внески можуть накопичуватись і використовуватись через спеціальні фонди.

Становлення національної кінематографії вимагає структурної перебудови.

Діючі державні структури кіновиробництва, кінопрокату і кіномережі є витратними і збитковими, вони не відповідають вимогам часу і запитам глядача. Справді, чи потрібна державі саме така кількість технічних баз для кіновиробництва, або саме стільки кінотеатрів? Якщо так, то якої якості й за якого фінансового забезпечення? Оцінивши галузь з цього погляду, можна встановити пріоритети для державної підтримки. Окремим питанням є виробництво і використання просвітницьких, навчальних відеофільмів, створених за новими технологіями.

Структурна перебудова вимагає роздержавлення в кінематографії. Тобто, Міністерство культури і мистецтв разом з кінематографістами має терміново розробити Державну програму структурної перебудови кіногалузі. Така програма вже готується і буде подана на затвердження у 1 кварталі 1997 року.

Реформувати кінематографію неможливо без законодавчого забезпечення, без створення нормативно-правової бази галузі. Верховна Рада України розглядає проект Закону України "Про кінематографію", основного документу, так би мовити, "конституції" кінематографістів.

У листопаді 1996 року Верховна Рада України прийняла давно очікуваний Закон України "Про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення" № 497/96 ВР від 14.11.1996, за допомогою якого можна буде ефективніше боротися з телевідеопіратством, незаконним показом і розповсюдженням кіновідеофільмів.

Підготовлено пропозиції й зауваження до прийнятих законів або законопроектів:

- до Закону України "Про авторське право і суміжні права" задля вдосконалення діючої системи

захисту авторських прав на аудіовізуальну продукцію (подані до Верховної Ради);

- до Закону України "Про підприємництво" щодо ліцензування професійної кінематографічної діяльності (подані до Кабінету Міністрів України);

- до проекту Закону України "Про приватизацію об'єктів соціальної сфери", розробленого Фондом держмайна, які визначають особливості приватизації об'єктів культури, в тому числі кінематографії.

На виконання Закону України "Про поставки продукції для державних потреб" розроблено і введено в дію "Положення про порядок формування і розміщення державного замовлення на виробництво і розповсюдження кіновідеофільмів". Тепер програма фільмів, що створюються за держзамовленням, формується на конкурсній основі. При цьому враховуються такі основні параметри кінопроектів, як актуальність тематики, художній рівень сценарію, вартість постановки та прогноз глядацького потенціалу. Особлива увага приділяється залученню позабюджетних джерел фінансування до спільних постановок.

На пропозицію кінематографістів Кабінет Міністрів України розглядає положення "Про національну продюсерську систему кінематографії України", а також: про надання тимчасових пільг суб'єктам кінопідприємницької діяльності усіх форм власності, які сприяють розвитку національного кіномистецтва; про захист національного фільму; про заснування позабюджетного Фонду підтримки національного кіномистецтва. Кінематографісти беруть участь у розробці законопроектів із суміжних сфер, дія яких стосується кіно. Таким чином, всі суб'єкти кінематографічної діяльності мають працювати в сучасному правовому полі.

Проблема збереження національного кінематографа, його виживання в ринкових умовах постає не тільки перед нами. З нею зіткнулися і провідні кінематографічні країни Європи, які вже мають позитивний досвід і досягнення у захисті національного кіномистецтва.

Як показує світова практика,

жодна з національних кінематографій (за винятком США) не може існувати без підтримки держави і суспільства. 28-29 жовтня 1996 року в Будапешті проходила 8-а конференція європейських країн "Європейське кіно - спільне майбутнє", організована Радою Європи. Учасники конференції зазначили, що в нинішніх умовах європейське кіно не може розвиватися без допомоги держави. Тому слід нагально розробити механізми прямої фінансової підтримки кіновиробників, а також створювати сприятливі умови для ширшого запровадження фільмів, які б вироблялися спільними зусиллями європейських студій, домагатись, щоб надавалась фінансова допомога з боку європейських інституцій для субтитрування національних фільмів задля ширшого обміну кінопрограмами.

Учасники накреслили спільні дії у виробленні узгодженої європейської політики в галузі кіновиробництва та прокату, створенні умов для безперешкодного розповсюдження національної продукції в межах Європи, збереженні національної аудіовізуальної спадщини, продукуванні кіно для дітей та молоді.

Україні необхідно швидше приєднуватися до міжнародної системи екранної культури, увійти до її правового поля, щоб одержувати необхідну міжнародну підтримку.

Таким чином, виживання і розвиток кінематографії України можливий за умов реформування галузі, розробки законодавчого забезпечення діяльності кінематографії, державного захисту культурного простору, державного економічного протекціонізму для суб'єктів кінематографічної діяльності усіх форм власності, що працюють на розвиток національного кіномистецтва.

Водночас кінематографістам необхідно позбутися "бюджетних" ілюзій і пристосуватися до ринкових умов, створити власну ринкову систему та оновлену інфраструктуру кінематографії України. Процес цей довготривалий і надзвичайно складний. Кінематографічний ринок, як і всякий ринок - це система виживання. Тому простих рішень тут немає.